

DEFINIREA CONCEPTULUI DE EDUCAȚIE (după S. CRISTEA, 2010)

Conceptul pedagogic de educație este unul fundamental aflat la baza tuturor demersurilor inițiate și dezvoltate de celelalte științe ale educației, subordonate epistemologic teoriei generale a educației. Definirea educației la nivel de concept pedagogic fundamental implică valorificarea cadrului axiomatic elaborat și dezvoltat de paradigma curriculumului. Axiomele educației devin criterii de definire a educației. Articularea lor conferă definiției consistența și stabilitatea epistemică proprie unui concept pedagogic fundamental, construit pe fondul axiomatic propriu paradigmei curriculumului, afirmată istoric la nivelul pedagogiei postmoderne

Educația reprezintă o *activitate psihosocială* cu funcție de formare-dezvoltare a personalității în vederea integrării în societate, realizată la nivelul structurii sale bazată pe corelația *educator – educat*, conform finalităților proiectate, prin *conținuturi generale*, în forme generale, în context pedagogic deschis. Această definiție, elaborată și exprimată la nivel de *concept pedagogic fundamental*, concentrează epistemic următoarele criterii axiomatiche, valorificate în interdependența lor:

1) *Educația este un tip de activitate psihosocială, care valorifică resursele psihologice ale educatului în raport de cerințele sociale.*

2) *Educația are ca funcție de maximă generalitate, cu caracter obiectiv, formarea-dezvoltarea personalității umane în vederea integrării sale în societate pe termen scurt, mediu și lung.*

3) *Educația are o structură centrală, cu caracter obiectiv, subordonată funcției sale de maximă generalitate, bazată pe corelația permanentă dintre educator și educat.*

4) *Educația este proiectată conform unor finalități, concepute și aplicate de educator, la nivel de sistem și de proces, care reflectă caracteristicile sale subiective angajate în realizarea optimă a funcției și structurii de bază a activității de formare-dezvoltare a personalității.*

5) *Educația este realizată prin conținuturi generale (morale, cognitive, aplicate, estetice, psihofizice) determinate de valorile pedagogice generale care exprimă necesități umane generale (binele moral, adevărul, utilitatea, frumosul, sănătatea) concentrate la nivelul finalităților educației.*

6) *Educația este realizată prin forme generale, organizate (activități formale și nonformale) și neorganizate (influențe spontane), aflate în diferite raporturi de complementaritate și deschidere, valorificate la toate nivelurile sistemului și ale procesului de învățământ.*

7) *Educația este realizată în context pedagogic și social deschis, determinat de un ansamblu dinamic de variabile obiective (forme de organizare impuse de societate, spațiul și timpul disponibil, resursele umane) și subiective (forme de organizare inițiate de educator, modele de proiectare, stilurile pedagogice promovate), în cadrul sistemului social / de educație, sistemului și procesului de învățământ, activităților concrete proiectate și situațiilor concrete identificate (în raport de resursele și condițiile existente). În perspectivă globală, sintetică, educația implică următoarele dimensiuni:*

A) *dimensiunea definitorie – tip de activitate psihosocială care valorifică resursele psihologice ale educatului în perspectiva cerințelor societății, a integrării optime în societate;*

B) dimensiunea *obiectivă* – *funcția și structura de bază* (*formare-dezvoltare permanentă*, care impune, în mod necesar, *corelația permanentă* dintre *educator și educat*;

C) dimensiunea *subiectivă* – *finalitățile educației* stabilite de educator, ca proiectant, la toate nivelurile sistemului și ale procesului de învățământ;

D) dimensiunea *axiologică* – *valorile pedagogice generale*, concentrate la nivelul *finalităților* educației (ideal, scopuri, obiective), în raport de care sunt determinate *conținuturile generale* ale educației (morale, cognitive, aplicate, estetice, psihofizice);

E) dimensiunea *exprimării* – *formele generale ale educației*, organizate prin *activități* (*formale, nonformale*) și *neorganizate, incidentale*, prin *influențe spontane (informale)* în cadrul cărora sunt realizate *conținuturile generale ale educației*;

F) dimensiunea contextuală – cadrul *deschis* de realizare a educației la nivel de *sistem* (social / de educație, de învățământ), de *proces*, de *activități concrete* (lecție etc.), de *situații concrete* (generate de raporturile dintre *activitatea concretă* – *resursele și condițiile* existente). *Analiza educației* din perspectiva *paradigmei curriculumului* evidențiază următoarele cerințe normative impuse de logica interdependențelor necesare între axiomele prezentate anterior. Respectarea și valorificarea lor determină proiectarea și realizarea unei educații de calitate, în acord cu *imperativele axiomatice*, de ordin epistemologic și social, promovate de *paradigma curriculumului*. Aceste imperative axiomatice pot fi grupate la două niveluri de referință: 1) nivelul funcțional-structural al educației; 2) nivelul contextual al educației.

1) La nivel *funcțional-structural*, *educația de calitate* implică:

a) optimizarea permanentă a raporturilor dintre cerințele *psihologice* ale *educatului* și cerințele *sociale* față de *educat*;

b) optimizarea raporturilor dintre *dimensiunea obiectivă a educației* (funcție și structură de bază) și *dimensiunea subiectivă* (finalitățile educației);

c) valorificarea, în cadrul oricărei activități de educație, a tuturor *conținuturilor* și *formelor generale ale educației* în perspectiva *educației permanente* și a *autoeducației*.

2) La nivel *contextual*, *educația de calitate* implică:

a) valorificarea optimă a conținuturilor și formelor generale, în context deschis, în cadrul sistemului și al procesului de învățământ, în funcție de finalitățile acestora, realizabile în raport de resursele și condițiile existente.

b) raportarea permanentă a educației la un *context deschis*, aflat în continuă schimbare și transformare care solicită educatorului reacții și inițiative adaptative de tip creativ superior (inventiv, inovator);

c) optimizarea permanentă a relațiilor necesare, în *context deschis*, între variabilele cu caracter *obiectiv* (forme de organizare impuse de societate, spațiul și timpul pedagogic disponibil, resursele umane) și variabilele cu caracter *subiectiv* (inițiativele educatorului la nivel de forme de organizare, modele de proiectare, stiluri pedagogice – didactice, manageriale etc.);

d) adoptarea soluțiilor pedagogice optime în funcție de *situațiile concrete* identificate prin analiza raporturilor dintre *activitatea concretă* și *resursele și condițiile* existente.

I.1. Definirea conceptului de educație

Nu credem că cineva își poate imagina societatea contemporană fără fenomenul educațional, corelația celor două fiind evidentă și absolut necesară. Impactul dezvoltării sociale asupra evoluției fenomenului educațional, dar și răspunsul acestuia și influența sa asupra socialului sunt în prezent, venind din trecut și continuând spre viitor, o axiomă căreia știința contemporană trebuie să-i acorde o importanță deosebită, dacă nu chiar absolut prioritară. Să luăm în considerare doar exemplul Japoniei, care după război a acordat sistemului de învățământ 15% din PIB și azi este una din puterile economice ale lumii, chiar dacă la acel moment era în haos economic total.

În plan *etimologic* termenul de educație își are originea în substantivul latin *educatio*, substantiv derivat din două verbe:

- *educō-educare* – a crește, a hrăni, a îngriji o plantă, o ființă umană;
- *educō-educere* – a scoate din, a ridica, a înălța, atât ca sens propriu cât și cu sens figurat.

De-a lungul istoriei fenomenului educațional cele două filiere s-au împletit și completat reciproc, imprimând, fiecare, o amprentă specifică realității educaționale:

**fatalismul educațional* – individul nu poate fi altceva decât ceea ce l-a înzestrat natura să fie, și deci nu poate fi decât crescut / îngrijit de educator;

**optimismul educațional* – care minimizează dacă nu chiar ignoră factorii interni, considerând atotputernică educația, care poate forma orice fel de personalitate din oricare individ nou născut, acesta fiind considerat „tabula rasa”.

Dată fiind amploarea și caracterul cvasi axiomatic al fenomenului educațional, termenul educație își poate găsi cu greu o *definiție* unanim acceptată. Diverși specialiști au definit fenomenul educațional punându-și amprenta personală și a propriului domeniu de activitate: filozofie, psihologie, sociologie, pedagogie etc., fără să reușească formularea unei definiții unanim acceptate și ireproșabile, aceasta fiind, poate, chiar imposibilă. Apar, în consecință, numeroase definiții, de o mare diversitate, dar și cu un anumit numitor comun.

În secolul al XVIII-lea, filozoful german I. Kant definește educația ca fiind o *activitate de disciplinare, cultivare, civilizare și moralizare a omului, scopul ei fiind dezvoltarea în individ a întregii perfecțiuni de care acesta este susceptibil.*

Pentru psihologul Jean Piaget, educația reprezintă *transformarea conștiinței, a psihismului individului în raport cu valorile conștiinței comune, prin facilitarea și accelerarea adaptării, cu subprocesele ei, acomodare și asimilare* (Piaget, J., 1982).

Sociologul francez Emil Durkheim vede educația ca fiind *acțiunea generațiilor adulte îndreptată asupra generațiilor tinere, în intenția inducerii în acestea din urmă, de stări fizice, intelectuale și morale reclamate de viața socială în general, dar și de mediul social pentru care sunt destinați indivizii* (Durkheim, E., 1980).

În perioada interbelică, unul dintre cei mai reprezentativi pedagogi români, pe numele său Ștefan Bârsănescu, definea educația ca o *activitate conștientă de influențare a educabilului printr-o triplă acțiune de îngrijire, îndrumare, cultivare, în direcția sensibilizării sale față de valorile culturale și ulterior pentru crearea acestora* (Bârsănescu, Șt. apud. Cucoș, C., 1996).

„Marea varietate a definițiilor nu trebuie să mire, dat fiind complexitatea și vastitatea, diversitatea și eterogenitatea derutantă uneori a fenomenului educațional.” (Dorel Ungureanu, 1999, p.8)

Specialiști domeniului au consimțit, într-o manieră realistă la formularea a două tipuri de definiții acordate conceptului de educație. Aceste definiții folosesc integrativ diversele orientări formulate de-a lungul timpului. S-a recurs, așadar, la două accepțiuni, prima integrând-o pe ce de a doua:

Prima, abordează educația în sens larg, văzând-o ca *ansamblul influențelor exercitate asupra indivizilor umani, de regulă copii și tineri, în evoluția și dezvoltarea lor, de către alți indivizi umani, de regulă adulți, indiferent dacă aceste influențe sunt intenționate sau spontane, explicite sau implicite, sistematice sau întâmplătoare, dar având un rol, mai mare sau mai mic, în formarea individului ca om social* (Cerghit, I.; Vlăsceanu, L., coord. 1988).

În sens restrâns, educația reprezintă *un ansamblu specializat de influențe dar și de intervenții intenționate, explicite, sistematice, direcționate valoric, finalist, de regulă asupra copiilor și tinerilor, de către adulți specializați și competenți în acest sens, în spații și instituții special organizate și dotate de tip școală* (Dorel Ungureanu, 1999, p.9).

I.2. Fenomenul educațional de-a lungul istoriei omenirii

Educația ca fenomen și practică socială se poate spune că a însoțit omenirea pe tot parcursul filogenezei. Când practica educațională a devenit tot mai curentă și extinsă s-a constituit într-o premisă a reflecțiilor teoretice asupra fenomenului educațional ceea ce a dus la constituirea Pedagogiei ca știință a educației.

De-a lungul istoriei omenirii fiecare epocă majoră a prezentat anumite caracteristici din punct de vedere educațional.

Vorbind de *epoca preantică* putem observa ușor că istoria plasează debutul educației ca practică socială la sfârșitul maturității Comunei Primitive și spre debutul Sclavagismului.

Acum se poate observa primul dualism în educație. Aceasta se realiza, deci, pe două direcții:

- educația de tip *ucenicie filială* – în care copilul învăța prin traiul de zi cu zi cum să-și trăiască viața de adult de mai târziu;
- educația *tribală* – prin care tânăra generație era pregătită pentru viața de trib, realizându-se un demers de inițiere în practicile tribale.

În Sclavagism, dualismul educațional se păstrează dar, chiar dacă primul tip de educație, amintit mai sus, nu suferă modificări majore, cel de al doilea se poate numi acum educație propriu-zisă realizându-se de către persoane adulte specializate asupra unui număr restrâns și privilegiat de educabili.

Antichitatea aduce în prim plan veritabile sisteme naționale de educație mai cu seamă în statele / cetățile dezvoltate ale vremii: Mesopotamia, Egipt, Grecia și Roma.

Chiar dacă informațiile de gen educațional nu sunt tocmai abundente, totuși informația pătrunsă până la noi ne poate crea o imagine a practicilor educaționale ale Antichității, mai cu seamă dacă considerăm cele două idealuri educaționale ale epocii: al Greciei „*Kalokagathon*” – formarea unui om bun și frumos, adică înțelept și cu principii morale solide și al Romei antice „*Mens sana in corpore sano*” – minte sănătoasă în corp sănătos.

Evul Mediu este caracterizat de o evoluție greoaie din punct de vedere educațional, acesta datorându-se dogmatismului și religiozității excesive a epoci.

Acum apare așa numitul *dualism în dualism* de educație. Structura educațională a perioadei medievale se poate reprezenta astfel:

1. Educația claselor privilegiate:

- educația nobiliară (cavalerească) – realizată prin intermediul unei îndelungate ucenicii de la 10/12 la 21 ani la curtea unui senior, unde se predau cele *șapte virtuți cavalești* (scrima, aruncarea lăncii, înotul, călăria, vânătoarea, jocuri de societate și conduita de salon – ultimele două fiind predate și tinerelor doamne);
- educația clerică (bisericească) – aici avem oportunitatea de a cunoaște veritabile școli în care se predau cele *șapte arte liberale* grupate în *trivium* (gramatică, retorică, dialectică) și *cvadrivium* (aritmetică, geometrie, astronomie, muzică).

2. Educația maselor prezintă pe lângă educația de tip *ucenicie filială* și o *educație propriu-zisă* pentru odraslele de negustori și meșteșugari bogați care finanțau școlile. Astfel au apărut școli de gramatică și de latină.

Renașterea este epoca în care educația suportă mari transformări emancipatoare. Idealul educațional al epocii este „Uomo universale”, ilustrat practic chiar prin câțiva titani ai acelor timpuri: Leonardo Da Vinci, Michelangelo etc. Acum, în centrul procesului educațional este pus omul și nu Divinitatea, cum se considerase în perioada medievală.

Această explozie culturală este favorizată și de apariția primelor universități Segovia, Bologna, Oxford și Cambridge (în sec. al XII - lea) etc.

Capitalismul pune bazele primelor sisteme educaționale, naționale, instituționalizate. Educația este acum instituționalizată, gratuită și generalizată, chiar dacă dualismul se păstrează. Acesta este găsit sub forma *educației curente* – pentru copiii normali și a *educației speciale* – pentru educabilii cu nevoi speciale.

Contemporaneitatea pornește de la marile eșecuri ale educației speciale și propune o democratizare a educației prin introducerea conceptului de *educație inclusivă*. Acest nou concept

urmărește menținerea educabililor cu nevoi speciale în școlile de masă, devenite școli integrate / inclusive.

Pedagogia contemporană încearcă oferirea de șanse egale tuturor educabililor și pune în centrul actului educativ elevul concret cu nevoile și trebuințele sale reale de integrare în societate, și nu elevul mediu, determinat statistic, așa cum proceda pedagogia clasică.

Această orientare modernă a pedagogiei este o provocare demnă de societatea contemporană. Rămâne însă de văzut modul în care se va reuși aplicarea efectivă în practică a teoriei. Încercări în acest sens au fost făcute, se fac și se vor mai face, dar rezultate spectaculoase sunt, în opinia noastră, doar în planul expectanțelor.

Bibliografie:

Cristea, S. Fundamentele pedagogiei, Iași, Editura Polirom, 2010, pp. 143-148.

Ilie, M. *Elemente de pedagogie generală, teoria curriculum-ului și teoria instruirii*, Timișoara, Editura Mirton, 2005, pp. 14-18.